

8. NEURČITÉ SLOVESNÉ TVARY

Neurčité tvary slovesné (tzv. nefinitní tvary) lexikálně pojmenovávají procesy, stejně jako finitní (časovaná) slovesa, ale na rozdíl od nich nevyjadřují žádné gramatické kategorie. Někdy jsou nazývány jako polopredikační¹⁶⁶. Patří k nim tři tvary: **infinitiv**, **gerundium** a **participium**.

Infinitní tvary „pojmenovávají proces *bezpříznakově* co do průběhu, čímž připomíná deverbativní substantiva:¹⁶⁷ *cantar - o canto, ler - a leitura*. **Gerundium** pojmenovává proces s důrazem na jeho průběh. „Vzhledem ke své okolnostní povaze zpravidla plní funkci syntaktického adverbia“.¹⁶⁸ **Participium** „pojmenovává proces zpravidla (ne však vždy) s důrazem na jeho skončenost, morfologicky a syntakticky se chová jako adjektivum“¹⁶⁹.

8.1. TVARY INFINITNÍ

Infinitní tvary se svou funkcí blíží funkci slovesného substantiva. Infinitivy jsou v portugalštině dvojího druhu: **prostý** a **osobní**. Infinitiv prostý nevyjadřuje číslo, čas ani způsob. Zachovává si však některé rysy slovesa: může vyjádřit slovesný rod /činný nebo trpný/. Infinitiv osobní pak vyjadřuje osobu i číslo – proto se mu říká také flektovaný/časovaný.¹⁷⁰ Infinitiv může vyjádřit následnost, současnost a předčasnost k ději označovanému určitým slovesným tvarem, a podle toho se také dělí na infinitiv jednoduchý a složený.

Infinitiv prostý jednoduchý:	činný rod: fazer	trpný rod: ser feito
Infinitiv prostý složený:	činný rod: ter feito	trpný rod: ter sido feito .

Infinitiv slouží jako kondenzor souvětí, tedy jako prostředek určený ke krácení věty vedlejší:

<i>Ao sair de casa, começou a fazer sol.</i>	„Když vyšel z domu, začalo svítit slunce.“
<i>Apesar de estar cansado, ajudou-me no trabalho.</i>	„Přestože byl unaven, pomohl mi v práci.“
<i>Constatou não ter assinado o protocolo.</i>	„Konstatoval, že nepodepsal protokol.“

166 Zavadil, Čermák (2010:335).

167 Tamtéž.

168 Tamtéž.

169 Tamtéž.

170 Hampl (1972:318)

Substantivní povaha infinitivu je zvýrazněna spojením se členem, kdy člen slouží jako nominalizátor (indikátor substantivní platnosti), který převádí infinitiv do kategorie slovesných substantiv. Substantivní povaha těchto nominalizovaných infinitivů ovlivňuje také jejich překlad, jako např. *estudar* „studovat“ – *o estudar* „studování“, *amar* „milovat“ – *o amar* „milování“, *escrever* „psát“ – *o escrever* „psaní“. Nominalizátorem může být také člen neurčitý, posesivní či demonstrativní zájmeno. Okazionalmente lze substantivizovat i celé syntagma či celou větu:

Agradeço-lhe o ter-me enviado o convite. „Děkuji za zaslání pozvánky.“

Někdy se tyto nominalizované infinitivy substantivují příležitostně a mají stejnou vazbu jako sloveso: *Eu estudo química.* „Já studuji chemii.“ *O estudar química.* „studium chemie“. Jindy zpodstatnělé infinitivy mají už všechny rysy podstatného jména, tvoří množné číslo a se slovesy se pojí pomocí stejných předložek jako podstatná jména: *amanhecer* „svítat“, *o amanhecer* „svítání“, *andar* „chodit“, *o andar* „chůze, patro“, *jantar* „večeřet“, *o jantar* „večeře“, *poder* „moci“, *o poder* „moc“, *viver* „žít“, *os víveres* „potravin“.

Infinitiv osobní se tvoří koncovkami, které se připojují k infinitivnímu tvaru. U pravidelných sloves se tvary infinitivu osobního shodují s tvary konjunktivu futura. U nepravidelných sloves však k této morfematické shodě nedochází.

-	-mos	falar	falarmos
-es	-des	falares	falardes
-	-em	falar	falarem

Infinitiv osobní		Konjunktiv budoucí	
estar	estarmos	estiver	estivermos
estares	estardes	estiveres	estiverdes
estar	estarem	estiver	estiverem

Tento typ infinitivu se vyskytuje pouze v portugalštině a v galicijštině. Jeho hlavní funkcí je funkce kondenzoru, a to zejména tam, kdy věta vedlejší kondenzovaná má podmět odlišný od podmětu věty hlavní. Infinitiv osobní má značný rozsah užití, a to i v hovorové řeči.

V případě krácení vět vedlejších infinitivem se pak nefinitivní tvar slovesa asyndeticky¹⁷¹ připojuje k větě hlavní, přičemž je někdy použito i předložky. U vzrtných sloves stojí sloveso před nebo za infinitivem:

171 Asyndeton = spojení dvou větných celků bez spojky.

É bom ele se ter levantado tão cedo. „Je dobře, že vstal tak brzy.“
É bom ele ter-se levantado tão cedo.

Krácení vedlejších vět infinitivem je možné u všech možných typů vět vedlejších.¹⁷²

Věty obsahové:

Espero que tudo tenha corrido bem. „Doufám, že vše proběhlo dobře.“
Espero ter corrido tudo bem.

• **Věty obsahové s direktivním slovesem:**

Digo-te/peço-te Říkám ti /Žádám tě,
que termines já o trabalho. „abys již dokončil práci.“
*Digo-te/Peço-te **para** terminares já o trabalho.*

• **Věty vedlejší vztažné**

Vi crianças que choraram. „Viděl jsem děti, které plakaly.“
Vi crianças a chorar.

• **Podmínkové věty vedlejší**

Se o fizesse, „Kdyby to udělal,
não poderia evitar o choque. nemohl by se vyhnout srážce.“
A fazê-lo, não poderia evitar o choque.

• **Způsobové věty vedlejší**

Fala em voz alta de modo „Mluví nahlas,
que ouçam todos bem. aby všichni dobře slyšeli.“
Fala em voz alta de modo a todos ouvirem bem.

• **Účelové věty vedlejší**

Interromperam as férias a fim de que realizassem uma curta viagem de serviço.
Interromperam as férias a fim de realizarem uma curta viagem de serviço.
 „Přerušili dovolenou, aby jeli na krátkou služební cestu.“

• **Přípustkové věty vedlejší**

Embora soubessse a verdade, não disse nada. „Přestože znal pravdu, neřekl nic.“
Apesar de saber a verdade, não disse nada.

• **Časové věty vedlejší**

Antes que chegassem à reunião, Než přišli na schůzi,
o director telefonou. „telefonoval ředitel.“
Antes de chegarem à reunião, o director telefonou.

¹⁷² Více viz: Iva Svobodová, „Sintaxe da Língua Portuguesa“ (2015).

• **Příčinné věty vedlejší**

Eles não votam porque são analfabetos.

„Oni nevolí, protože jsou analfabeti.“

Eles não votam por serem analfabetos.

8.2. GERUNDIUM

Gerundium má dva tvary: jednoduchý a složený. Na rozdíl od našeho přechodníku je neměnné v rodě a v čísle. Flektované gerundium sice existuje, ale v nespisovných dialektologických variantách.

Jednoduchý tvar gerundia se tvoří nahrazením infinitivních koncovek **-ar, -er, -ir** příponami **-ando, -endo, -indo**: *falar -falando / vender -vendendo/ partir -partindo*.

Složený tvar se pak tvoří pomocí pomocného slovesa *ter* v gerundijním tvaru (*tendo*) a přičestí minulého významového slovesa: *falar-tendo falado/ vender - tendo vendido / partir -tendo partido*.

Nepravidelné gerundium má sloveso **pôr**: **pondo** a jeho odvozeniny.

Gerundiem jednoduchým se vyjadřuje děj současný nebo následující za dějem slovesa v určitém tvaru:

A Ana resolveu o problema mandando um fax para o cliente.

„Ana vyřešila ten problém tak, že poslala klientovi fax.“

Gerundium složené vyjadřuje děj, který proběhl před dějem vyjádřeným slovesem věty hlavní.

Tendo batido com a cabeça na esquina da mesa, a Maria desmaiou.

„Marie se bouchla hlavou o roh stolu a pak omdlela.“

Někdy se gerundium používá s předložkou *em*. Používání předložky *em* s gerundiem je v hovorovém jazyce pocíťováno spíše jako archaismus. V některých vazbách se však vyskytuje častěji, jako například v *em se tratando de* „vzhledem k tomu, že“. Může plnit v této konstrukci také temporální význam budoucí:

Em sendo sete horas, vamos ligar para a Sara. „Až bude sedm hodin, zavoláme Sáře.“

Em eu saindo, compro fruta.

„Až půjdu ven, koupím ovoce.“

Em chovendo, não haverá piquenique.

„Jestli bude pršet, nebude piknik.“

Do češtiny se gerundium překládá podle souvislosti buď větou souřadnou, nebo vedlejší větou příslovečnou (časovou, způsobovou, příčinnou, apod), popřípadě vazbou jmennou. Zvláštností gerundia však je, že vztah okolnosti k jinému procesu (věty hlavní), nesignalizuje zcela přesně. Tím se liší od infinitivu a participia, u něhož tyto vztahy bývají specifikovány pomocí předložek. Gerundium se však zpravidla s předložkami nespojuje a tak někdy připouští více možných sémantických interpretací. Může mít význam:

- Věty vedlejší podmínkové:

Entregando o trabalho a tempo, não terá problemas.

„Jestliže odevzdáte práci včas, nebudete mít problém.“

- Věty vedlejší přípustkové:

Embora alcançando um relativo sucesso, não atingiu o mesmo grau de avaliação.

„Přestože měl celkem úspěch, nezískal při hodnocení stejnou známku.“

Věty vedlejší důsledkové:

Batendo com a cabeça na esquina da porta, a Maria desmaiou.

„Když se bouchla hlavou o roh dveří, omdlela.“

8.3. PARTICIPIUM

Participium plní funkci slovesného adjektiva. Z morfologického hlediska plní často funkci shodnou s adjektivním přívlaskem: *um quarto preparado / quartos preparados*.

Stejně jako infinitiv a gerundium, participium slouží ko kondenzaci predikace. S těmito kondenzory však nesdílí všechny slovesné vlastnosti: netvoří pasivní konstrukci (ale může význam pasivní vyjadřovat), nedisponuje složeným tvarem a nemůže řídit přímý předmět.

V gramatikách se participiálním tvarům konvenčně říká participium (příčestí) minulé nebo pasivní (trpné). Minulé proto, že rezultativní stav implikuje děj jako předcházející ději pasivně pojatého děje. Děj kondezovaný participiem však nemusí být nutně chápán jako předčasný k ději věty finitní, nýbrž může být s ním i současný.

Vazba s příčestím může nahradit větu vedlejší příslovečnou, i když nemá stejný podmět jako věta hlavní. Vazby s příčestím překládané do češtiny vedlejší větou nebo jmenovou vazbou vyjadřují hlavně časové vztahy:

<i>Lido o jornal, o Rui tirou os óculos.</i>	„Když si Rui přečetl noviny, sundal si brýle.“
<i>Chegada a casa,</i>	„Když Marie přišla domů,
<i>a Maria telefonou à filha.</i>	zatelefonovala dceři.“